

Lidská práva Romů a kočovníků v Evropě

(Výňatky z úplné zprávy)

Názory vyjádřené v tomto materiálu jsou názory jeho autorů a nemusí nutně odrážet oficiální politiku Rady Evropy.

Požadavky na reprodukci nebo překlad celé zprávy případně její části adresujte Ředitelství pro komunikaci (Directorate of Communication, F-67075 Strasbourg Cedex nebo na publishing@coe.int). Korespondenci týkající se této publikace adresujte Kanceláři Komisaře pro lidská práva.

Přebal a grafická úprava: Oddělení výroby dokumentů a publikací Rady Evropy

Fotografie: Aktivisté bojující za práva Romů si zakrývají tváře zvětšeninami otisků prstů při protestech před francouzským velvyslanectvím v rumunské Bukurešti. V létě 2010 protestovali proti rozhodnutí francouzských úřadů vyhostit z Francie Romy rumunského a bulharského původu zpět do země původu.

© AP Photo/Vadim Ghirda

© 2011 Rada Evropy / Zdeněk Hofman

Předmluva

Nacistické koncentrační tábory a Holocaust přežilo v Německu pouze několik tisíc Romů. Poté, co ztratili členy svých rodin a příbuzné, přišli o majetek, který jim byl buď zničen, nebo zkonfiskován, a při opětovné snaze znovu vybudovat své životy byli vystaveni nezměrným problémům. Řada z nich skončila s podlomeným zdravím. A i když se někteří snažili po léta získat kompenzaci, jejich nároky byly odmítnuty.

V období po Hitlerovi se přeživší spravedlnosti nedočkali. A co je podstatné, o masovém vraždění Romů se nediskutovalo ani při Norimberském procesu. O genocidě Romů se na veřejnosti mluvilo zřídka.

To samé platí o zločinech, kterých se fašistické režimy dopustily na Romech ve stejném období v dalších částech Evropy. V Itálii bylo v roce 1926 oběžníkem nařízeno vyhoštění všech cizích Romů s cílem „vyčistit zemi od cikánských karavanů, které, jak není nutné připomínat, ohrožují bezpečnost a veřejné zdraví charakteristickým cikánským stylem života.“

Příkaz jasně deklaroval, že cílem bylo „zasáhnout v srdci cikánského organismu“. To, co ve fašistické Itálii následovalo, byla diskriminace a perzekuce. Romové byli zadržováni ve speciálních táborech, zatímco ostatní byli posláni do Německa nebo Rakouska, kde byli později vyhlazeni.

Rumunský fašistický režim „Železná Garda“ začal s deportacemi v roce 1942. Podobně jako řada Židů bylo přibližně 30 000 Romů přepraveno za řeku Dněstr, kde trpěli hladem, chorobami a kde také umírali. Extrémní dvouleté strádání přežila asi jen polovina z nich, teprve poté přišla změna politiky.

Historie evropské represe proti Romům předcházela éře nacismu a fašismu. Ve skutečnosti sahá několik století do historie a začala se psát hned po migraci Romů z indického subkontinentu. Romové byli outsiders, kteří sloužili jako obětní beránci v okamžiku, kdy se něco nepovedlo a místní za to nechtěli převzít zodpovědnost. Způsoby represe se v průběhu času měnily a nechybělo mezi nimi zotročování, nucená asimilace, vyhoštění, internace a masové vraždění.

V řadě evropských zemí je nutné založit komise pravdy, které by měly zjistit pravdu o masových zvěrstvech páchaných na Romech. V ideálním případě by se mělo jednat o celoevropský projekt. Přiznání plné odpovědnosti a uznání těchto zločinů by určitým způsobem mohlo přispět k obnovení důvěry mezi Romy a širší společností.

Není proto divu, že řada Romů považuje úřední orgány stále za hrozbu. Největší obavy mají, pokud se musí registrovat nebo odevzdat otisky prstů. Důvody lze snadno pochopit v okamžiku, kdy vysvětlují, jaké podobnosti vidí mezi dnes běžnou antiromskou rétorikou a jazykem, který v minulosti v Evropě používali Nacisté, Fašisté a další extremisté.

Romové byli kolektivně stigmatizováni jako zločinci prostřednictvím mimořádně paušalizujících výroků také v nedávné minulosti. Jedním z příkladů je Francie, kde se v červenci a srpnu 2010 vláda rozhodla deportovat romské migranty z jiných zemí EU a to případně i za použití síly. Vládní kampaň byla doprovázena neskrývanou antiromskou rétorikou. Romská komunita byla jako celek spojována s kriminalitou. Její přítomnost byla popisována jako hrozba pro „veřejnou

bezpečnost“ – což je právní termín, který se běžně používá pro výjimečné situace, při kterých je ohrožen mír a bezprostřední existence státu.

Údajné rovnítko mezi Romy a zločinem se v nenávistných projevech objevuje velmi často. Tento názor lze vyvrátit a případná nedorozumění vyřešit za předpokladu, že mysl lidí bude otevřena racionální výměně názorů. Samozřejmě, že někteří Romové se některých trestných činů skutečně dopustili. Někteří ale zase byli zneužiti a využiti obchodníky s lidmi. Sociálně marginalizovaní a nemajetní lidé se ve statistikách zločinu hojně objevují ve většině zemí, a to ze zřejmých důvodů. Pravdou také je, že v současném právním systému jsou často znevýhodňováni, což se projevuje právě v takovýchto statistikách.

Tyto problémy ale nejsou důvodem pro stigmatizování všech Romů – většina z nich totiž nejsou v konfliktu se zákonem. Základním etickým principem je nesvalovat vinu na celou skupinu za to, co mohli spáchat někteří její členové.

Důsledky xenofobních prohlášení prominentních politiků nesmí být trivializovány. Narušené osobnosti můžou taková prohlášení chápat jako výzvu k odplatě a dokonce jako výzvu k fyzickému útoku. Nešťastná rétorika některých kandidátů v průběhu kampaně před volbami v Itálii v roce 2008 byla následována vážnými násilnými incidenty, které směřovaly na romské jednotlivce a tábory. Chladnokrevná vražda šesti Romů, včetně pětiletého dítěte, ke které došlo v Maďarsku v letech 2008-09, byla spáchána v atmosféře živené nenávistnými projevy.

Extremistické skupiny v řadě evropských zemí znovu začínají využívat anticikánských nálad. Případy skupinového násilí proti romským jednotlivcům byly hlášeny například z České Republiky a Maďarska.

Pokud jde o kontakt se státem, mají Romové tendenci se setkávat nejčastěji s policií. V průběhu mých misí mě v řadě zemí zarazily známky špatných vztahů mezi romskými komunitami a policejními složkami. Řada Romů poskytla konkrétní příklady toho, jak je policie neochránila před útoky extremistů. A co je ještě horší, existují případy, kdy násilnosti iniciovali sami policisté.

Anticikánské nálady jsou v Evropě i nadále velmi rozšířené. V době ekonomických problémů je možné vysledovat zvýšené tendence směřovat frustraci na obětní beránky – a Romové jsou jedním ze snadných cílů. Místo toho, aby lovili v temných vodách, by se politici na národní a místní úrovni měli ozvat a postavit se za principy nediskriminace a respektu vůči lidem různého původu. Politikové by se sami minimálně měli vyhnout antiromské rétorice.

Realizovat lze řadu konkrétních kroků. V hodinách dějepisu ve školách by se mělo hovořit o zvěstvech spáchaných na Romech v minulosti. Lidé v klíčových profesích, jako například policisté, by se měli vzdělávat o potřebě chránit Romy před trestnými činy motivovanými nenávistí a měli by také být disciplinárně postihováni v případě, že nebudou jednat profesionálně.

Nejdůležitější ale je, aby volení politikové šli příkladem svou morálkou: musí motivovat a jít příkladem tím, že budou respektovat a propagovat lidská práva pro všechny.

Doufám, že toto shrnutí dnešních politik směrem k Romům v Evropě bude důvodem ke konstruktivní diskusi o tom, co je nutné udělat pro to, aby diskriminace a marginalizace skončila.

Thomas Hammarberg

Shrnutí

Romové a kočovníci dohromady představují největší uskupení minoritních skupin v Evropě. Komisař při svých návštěvách v členských státech Rady Evropy konstatoval, že diskriminace a porušování různých dalších lidských práv v případě Romů a kočovníků nabývají na závažnosti a že žádná evropská vláda nemůže tvrdit, že úplně a úspěšně chrání lidská práva členů těchto minoritních skupin. Právě toto zjištění bylo impulsem pro vypracování komplexní zprávy o stavu lidských práv Romů a kočovníků v Evropě.

Anticikánismus

Zpráva potvrzuje, že anticikánismus je v Evropě hluboce zakořeněn. Řada lidí, kteří nikdy s Romy nebo kočovníky nepřišli do kontaktu, mají tendenci k detailním a stereotypy protkaným popisům Romů nebo kočovníků z hlediska jejich vizáže a chování. Veřejní představitelé a orgány – jak volené tak ty ostatní – otevřeně hanobili Romy a kočovníky za pomoci rasistické nebo stigmatizující rétoriky. V některých případech byla tato slova chápána jako výzva k násilné akci proti Romům, jako například ke skupinovému násilí nebo k pogromům. Komisař je toho názoru, že projevy nesnášenlivosti vůči Romům, včetně takových projevů v průběhu volebních kampaní, je ve všech případech nutné jednoznačně odsoudit a trestat v případě, že taková prohlášení jsou porušením zákona ve smyslu podněcování k rasové nenávisti. Politické strany by také měly přijmout samoregulační opatření, která zamezí používání rasistického jazyka.

Ve stále větším počtu evropských zemí začínají extremistické skupiny cílit výhradně na Romy a kočovníky, přičemž v některých případech burcují určité části společnosti k boji proti těmto skupinám obyvatelstva. Takové extremistické skupiny jsou stále aktivnější na internetu, který jako médium umožnil výrazně snadnější příhraniční spolupráci mezi podobně smýšlejícími skupinami s extremistickými názory. Tyto skupiny provádí aktivní nábor mezi mládeží pomocí řady různých technik, včetně organizování koncertů s rasistickou hudbou. Polovojenské skupiny a domobrana často oblékají uniformy, používají zbraně a v poslední době velmi výrazně utahují své sítě kolem Romů za pomoci verbálních a fyzických hrozeb, případně masivních protestů. Členové těchto extremistických skupin se podíleli na řadě rasově orientovaných zločinů proti Romům. Komisař proto doporučil zrušení financování pro organizace propagující rasismus, včetně politických stran. Jednotlivé státy by také měly zvážit možnost rozpuštění extremistických politických stran v okamžiku, kdy takové strany nejsou v souladu se standardy a hodnotami „demokratické společnosti“.

Anticikánské stereotypy jsou také neustále šířeny v médiích v celé Evropě. Řada časopisů a vysílacích stanic předkládá zprávy o Romech a kočovnících pouze v kontextu sociálních problémů a zločinnosti. Komisař zdůraznil potřebu samoregulace a etického žurnalistu, která povede ke konci negativního vykreslování Romů v médiích. Obecně platí, že to, co je nezákonné offline, musí být nezákonné také online, pokud se jedná o situace, při kterých je k šíření nesnášenlivých myšlenek a organizaci násilných akcí používán například internet. Členské státy by měly používat mechanismy k monitorování rasismu na internetu, a to v souladu s Obecným doporučením č. 6 Evropské komise proti rasismu a netoleranci (ECRI) pro boj proti šíření rasistických, xenofobních a antisemitských materiálů prostřednictvím internetu.

Anticikánství se také může projevat nedostatečným uznáním romského strádání v minulosti, zvláště pak v průběhu druhé světové války. Tento pasivní způsob popírání je často používán v tichosti při vzpomínkových akcích na romské oběti, v médiích, případně také v oficiálních historických materiálech a učebnicích. Komisař proto zdůrazňuje, že na vyhlazování Romů v průběhu druhé světové války se nesmí nikdy zapomenout. Vyučování romské historie, zvyšování povědomí o romské genocidě v průběhu druhé světové války, budování a udržování historických pamětihodností je to nejmenší, co členské státy mohou udělat k uctění památky romských obětí. Vlády v celé Evropě by měly nechat přeložit stávající faktografické materiály Rady Evropy o romské historii do národních jazyků a distribuovat je co největšímu počtu obyvatel v rámci daného kontextu a také do škol. Vzniknout by měly také komise pravdy, ideálně na celoevropské úrovni, které by měly zjistit pravdu o masových zverstvech páchaných na Romech.

Rasově motivované násilí proti Romům a kočovníkům

Násilí proti Romům a kočovníkům se po roce 1989 v Evropě velmi rozšířilo, přičemž v posledních několika letech došlo k významnému nárůstu počtu vážných případů takového násilí. V určitém kontextu bylo násilí pácháno organizovanými fašistickými nebo nacistickými skupinami a neobešlo se bez zjevného plánování a příprav. Nicméně, násilí proti Romům nepáchají pouze organizované skupiny. V některých případech se do organizovaného násilí proti Romům a kočovníkům více méně spontánně zapojili také neromské komunity, zatímco v jiných případech se násilí dopouštěli jednotlivci motivovaní čistě rasistickou nenávistí bez jakékoliv opory v konkrétní politické ideologii. V některých zemích stála za násilím proti Romům kombinace různých typů pachatelů.

Vznik ideologicky motivovaných hnutí z části nebo celkově založených na nenávisti proti Romům je v posledních letech zdrojem velkých obav. Tato hnutí realizovala násilné a v několika případech také smrtelné útoky. V řadě případů došlo v noci ke žhářským útokům v okamžiku, kdy obyvatelé domu uprostřed noci spali. V některých případech se do formování domobrany proti Romům a kočovníkům zapojili také přímo veřejní činitelé. Komisař proto považuje za nutné zintenzivnit úsilí v této oblasti na všech úrovních tak, aby došlo k odrazení pachatelů od dalších útoků a aby oběti hlásily všechny případy závažných přestupků. Členské státy by měly zajistit, aby policejní složky důkladně prošetřily rasistické trestné činy a nezapomínaly na rasistický charakter spáchaných trestných činů. Dále by také bylo vhodné ustanovit mechanismus pro systematické monitorování rasistických incidentů.

Zacházení s Romy a kočovníky ze strany policejních a soudních orgánů

Zprávy, které Komisař získal z celé Evropy, jasně poukazují na systém diskriminace a špatného zacházení s Romy a kočovníky ze strany policejních složek. Romové se stali předmětem policejního násilí jak ve vazebních věznicích, tak na veřejných prostranstvích, jako například v romských osadách v průběhu policejních zátahů. V řadě případů bylo vyšetřováním zjištěno, že takové zákroky byly očividně předpojaté, případně diskriminační. Komisař dále konstatoval, že podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (tzv. Štrasburský soud) jasně vyplývá, že členské státy jsou povinovány v takových případech provést efektivní šetření možných rasistických motivů. Komisař proto vyzývá členské státy k tomu, aby zavedly nezávislé policejní mechanismy pro řešení stížností s cílem zlepšit důvěru Romů a kočovníků v orgány zajišťujících výkon práva.

Existuje řada zpráv o tom, že izolované romské osady byly předmětem konkrétního zájmu policie, často ve formě obtěžujících zátahů. Romové v osobních vozech nebo jiných vozidlech byli cílem policejních kontrol prováděných diskriminačním způsobem. V kontextu pohybu Romů přes mezinárodní hranice také došlo k případům klasifikace podle etnického původu. Komisař

zdůraznil, že Romové nesmí být předmětem jakýchkoliv kontrol, které by se lišily od kontrol, se kterými se setkává zbytek populace. Zákony musí explicitně zakazovat posuzování podle rasy a definovat standardy pro důvodné podezření při policejních operacích. Policejní složky musí být v těchto otázkách důkladně proškoleny tak, jak doporučuje ECRI v Obecném doporučení č. 11 pro boj proti rasismu a rasové diskriminaci při policejní práci.

Zástupci Romů dále uvedli případy svévolného zabavení majetku nebo vydírání ze strany policie. Takovéto postupy jsou v rozporu s Článkem 8 Evropské úmluvy o lidských právech (který stanovuje právo na respektování soukromého a rodinného života) a Romům znemožňují využívání dalších lidských práv, včetně práva na bydlení a bezpečnost.

Romové jsou také nepoměrně často objekty svévolného zbavení osobní svobody. Komisař je přesvědčen o tom, že nadměrné využívání policejní síly v této oblasti by mělo skončit. Dále je nutné přijmout konkrétní opatření, která zajistí, aby Romové nebyli svévolně zbavováni osobní svobody. V rámci znovuoživení důvěry mezi komunitami Romů a kočovníků a policejními složkami je nutné realizovat další kroky, jako například nábor Romů do policejních složek, nebo nábor a vzdělávání romských mediátorů, kteří by zprostředkovali kontakt s policejními složkami.

V řadě zemí je navíc zřejmé, že Romové jsou diskriminováni při rozhodování o ponechání ve vazbě, ve frekvenci trestního řízení a také při ukládání trestů. Mezi některé problémy, kterým Romové čelí v oblasti trestního soudnictví, patří například nedostupnost právního zastoupení ve stádiu vznesení obvinění, absence úcty vůči Romům, kteří jsou v pozici svědků, případně nedostatky v tlumočnických službách. Při soudním řízení s Romy navíc není vždy respektován princip presumpce nevin. Proto je důležité realizovat opatření, která zabrání radikální diskriminaci obviněných Romů v rámci soudního řízení tak, aby se takovým jednotlivcům dostalo spravedlivého procesu.

Tyto problémy jsou ještě umocněny selháním soudních systémů, které nedokážou adekvátně reagovat na stížnosti Romů na rasovou diskriminaci a/nebo další zneužívání. Snaha o zajištění větší efektivity soudních systémů v reakci na diskriminaci by měla směřovat ke vzniku efektivní antidiskriminační legislativy, případně k jejímu posílení, stejně jako by měla směřovat ke vzniku specializovaných orgánů, které by nabídly snadno dostupné mechanismy pro řešení stížností a pomoc při uvádění příslušné legislativy v život.

Respekt k soukromému a rodinnému životu Romů a kočovníků

Nucená a nedobrovolná sterilizace romských žen

Od začátku sedmdesátých let minulého století a pod vlivem obnovených eugenických ohledů pozdního komunismu se ze sterilizace stala antikoncepční metoda, která byla ze strany sociálních pracovníků v rámci národních a regionálních politik nepoměrně uplatňována především na členky romské menšiny. Po pádu komunismu nově vzniklé vlády usilovaly o ukončení takových praktik. Nicméně, někteří profesionálové v oboru zdravotnictví pokračovali v zažité praxi i dlouho po změně režimu, a to jak v České tak ve Slovenské republice, kdy sterilizovali romské ženy, které přicházely na porodnické/gynekologické výkony, bez jejich vědomí a informovaného souhlasu. Podobné případy byly zdokumentovány také v Maďarsku.

V listopadu 2009 bývalý český ombudsman Otakar Motejl, jehož zpráva z roku 2005 na toto téma patří mezi nejvýznamnější studie o dědictví nucené sterilizace v Československu a jeho následnických státech, uvedl, že na území bývalého Československa mohlo být sterilizováno od začátku osmdesátých let minulého století na 90 000 žen. Ze zemí, které s těmito praktikami pokračovaly také po roce 1990, byla Česká Republika jedinou, která v listopadu 2009 oficiálně vyjádřila své politování nad „případy pochybení“. Efektivní vnitrostátní prostředky pro reparaci

a kompenzaci ale nejsou dostupné drtivě většině obětí těchto praktik ve většině zemí. Komisař je přesvědčen o tom, že všechny státy, kterých se to týká, by měly veřejně přiznat, že tyto praktiky byly používány, vyjádřit své politování nad touto skutečností a vytvořit efektivní mechanismus odškodnění, který poskytne asistenci obětem. Časová lhůta nároku na odškodné u soudních sporů by měla vzít v úvahu stávající překážky a měla by být počítána od chvíle, kdy se oběti poprvé dozvěděly o sterilizaci.

V zájmu zabránění opakování případů nucené a nedobrovolné sterilizace je dále důležité přijmout legislativní změny, které jasně definují požadavek na svobodný a informovaný souhlas předcházející sterilizaci, a to včetně času na rozmyšlenou pro pacientku. Osoby zodpovědné za sterilizaci žen bez jejich plného a informovaného souhlasu by měly být předmětem uplatnění administrativních a soudních sankcí.

Odebrání romských dětí z péče biologických rodičů

Romské děti jsou mezi dětmi mimo rodinnou výchovu a dětmi umístěnými v ústavní a náhradní péči zastoupeny až příliš často. Romské děti jsou v některých případech od rodin odebírány pouze na základě konstatování nevhodných, případně nestabilních bytových podmínek, případně na základě neuspokojivých ekonomických nebo sociálních podmínek v rodině. Vysoký počet romských dětí v ústavní výchově v některých zemích je výsledkem dědictví politiky z komunistické éry, ve kterých byl stát při výchově dětí nadřazován rodičům, zvláště pak v případech, kdy děti pocházely ze sociálně slabších nebo znevýhodněných rodin, případně trpěly nějakou formou postižení.

V souladu s judikaturou Štrasburského soudu musí členské státy zajistit, aby nebylo do ústavní péče umístěno byť jediné dítě pouze na základě důvodů vztahujících se ke špatnému bydlení nebo finanční situaci v rodině. Umístění dítěte do ústavní výchovy by mělo zůstat výjimkou s primárním důrazem na nejlepší zájem dotčeného dítěte. Také adopce a umístění dítěte do pěstounské péče musí vycházet z jasných postupů, které musí být v souladu s mezinárodními standardy.

Sňatky uzavírané v rámci některých Romských skupin podle zvykového práva

Některé romské skupiny dodržují tradice zvykových sňatků. Tato neformální spojení mají své důsledky z hlediska využívání celé řady základních lidských práv. Zaprvé, pokud se to týká nezletilých, pak tyto praktiky narušují práva dětí a udržují podřízenou pozici žen v každodenním životě. Při snaze zajistit dodržování základních standardů v oblasti lidských práv je proto nutné vyhnout se zobecňování a stigmatizaci celých komunit. Místo toho je vhodné zaměřit pozornost na vzdělávání a aktivity zaměřené na zvýšení obecného povědomí. Zadruhé, dospělí, kteří vstoupí do manželství dle zvykového práva, se v porovnání s oficiálně oddanými páry sami připravují o svá ekonomická a sociální práva, nebo si jejich využití přinejmenším velmi komplikují. Jak už zdůraznil Štrasburský soud, je nutné přijmout opatření, která zabrání tomu, aby se minoritní skupiny, včetně Romů, staly oběťmi nepřímé diskriminace při výkonu těchto práv.

Romové a obchodování s lidmi

Zprávy, které Komisař získal, jasně naznačují, že obchodování s lidmi v Evropě se ve velké míře týká Romů. Romové jsou podle dostupných informací předmětem obchodu s lidmi z různých důvodů, včetně sexuálního zneužívání, pracovního zneužití, nevolnictví v domácnosti, nelegální adopce nebo žebrání. Romské ženy a děti jsou až příliš často oběťmi všech forem obchodu s lidmi. Zranitelnost Romů je nutné brát v úvahu při vytváření národních politik pro boj proti obchodování s lidmi, a to bez jakékoliv stigmatizace. Mezi opatření, která zabrání obchodování s lidmi, by měla patřit školení orgánů činných v trestním řízení a kampaně na zvýšení povědomí

o tomto problému zaměřené na romské komunity, a to zvláště na konkrétní segregované a sociálně vyloučené komunity.

Využití ekonomických a sociálních práv Romy a kočovníky

Právo na vzdělání

Tisíce Romů v celé Evropě nikdy nenavštěvovali nebo nenavštěvují školu, případně školu opustili s omezenou úrovní vzdělání. V některých zemích má skutečnost, že Romové a kočovníci nemají osobní dokumenty, negativní dopad na možnost zápisu do škol. Mezi další překážky, se kterými se romští žáci se zájmem o školní docházku potýkají, patří nerozvinutá veřejná doprava nebo nedostatek finančních prostředků na dopravu, rasistické šikanování nebo nedostatek školních pomůcek. V některých zemích pak podíl romských dětí zapojených do alternativních vzdělávacích systémů, jako například „domácí výuka“, výrazně přesahuje počet dětí z většinové společnosti. Řada romských dětí s vývojovým, duševním nebo tělesným postižením v některých evropských zemích nenavštěvují školu vůbec. Romské děti také trpí nedostatkem předškolních zařízení.

V řadě členských státech Rady Evropy existují politiky a postupy, které ve vzdělávacím procesu romské děti separují. Vzdělávací systémy jsou často segregované zvláště v případech, kdy Romové žijí v izolovaných komunitách, a to buď v lokálních chudinských čtvrtích, nebo v městských ghettech. K faktické segregaci celý škol pak přispívá také skutečnost, že rodiče neromských dětí své potomky stahují ze škol, které navštěvují romské děti. Dokonce i ve vzdělávacích zařízeních hlavního proudu dochází k tomu, že jsou romští žáci často separováni od většiny ve třídě tím, že jsou buď soustředěni do jedné části třídy, nebo do zcela samostatných tříd. Nápravné třídy, samostatné třídy a segregace se objevují v řadě evropských států.

Romské děti jsou také často ve velkém nepoměru směřovány do speciálních škol a zvláště pak do škol pro děti duševně postižené. V České republice segregace přetrvává i přes rozhodnutí Štrasburského soudu z roku 2007 v případě *D.H. a ostatní versus Česká Republika* a přijetí novely Školského zákona z roku 2004, který restrukturalizoval opatření v oblasti vzdělávání dětí se zvláštními potřebami. Ve školách určených pro žáky s mírnou duševní zaostalostí se v současnosti stále vzdělává odhadem 30% romských dětí, zatímco neromských dětí v těchto zařízeních studují pouhá 2%.

Tyto praktiky lze vyzorovat v řadě dalších zemí. Komisař jasně vyjádřil svůj názor proti všem formám segregace ve vzdělávání a vyzval k přijetí jasných závazků a konkrétních měřitelných kroků, které povedou k odstranění segregace a tzv. inkluzivnímu vzdělávání. Odstranění segregace musí jít ruku v ruce s podpůrnými opatřeními pro děti, které jim umožní integraci do tříd v hlavním proudu tak, aby měli možnost získat vzdělání a vyniknout v něm.

V některých romských komunitách rodiče od svých dcer očekávají, že školní docházku ukončí předčasně, aby se mohly vdát a založit vlastní rodinu. Existují také případy, kdy dětské svatby dívkám znemožňují navštěvovat školu, čímž dochází k porušování jejich práva na vzdělání a snižuje se tak jejich šance na pracovní uplatnění v budoucnu. Pozitivní opatření zaměřené na zvýšení obecného povědomí přinášejí určité zlepšení z hlediska počtu romských dívek, které se přihlašují do škol.

Ačkoliv některé evropské země pracovaly na vývoji a implementaci programů pro začlenění kočovníků do vzdělávacího procesu už od šedesátých let minulého století, stále zbývá v této oblasti ještě hodně práce. V posledních letech jsme naopak byli svědky toho, že v některých zemích byla zrušena opatření, která byla původně zaměřena na začlenění kočovníků do vzdělávacího procesu. Proto je důležité, aby dotčené země pečlivě sledovaly počet dětí kočovníků zapsaných ke studiu, a to zvláště v případě dětí pocházejících z rodin se skutečně kočovným způsobem života.

V případech, kdy je na školách vyučován romský jazyk, dějiny nebo kultura, často dochází k tomu, že tyto předměty jsou primárně nebo výhradně určeny romským dětem. Dochází tak k tomu, že neromským dětem je upíráno právo dozvědět se o přínosu Romů do jejich vlastních a také evropských společností. V podstatě lze konstatovat, že vzdělávací osnovy v této oblasti i nadále zůstávají v plenkách. Zlepšení kvality vzdělání romských dětí a dětí kočovníků lze dosáhnout pouze začleněním romských dějin a dějin kočovníků do standardních osnov.

Přístup k adekvátnímu bydlení

Diskriminace v přístupu k bydlení je problémem v řadě členských států. Často se objevuje například ve formě odepření rovného přístupu k veřejnému a soukromému nájmemu bydlení, případně ve formě odmítnutí prodeje bytových jednotek Romům.

Některé místní úřady se dokonce rozhodly jít cestou politiky prostorové segregace. Tato politika byla v některých případech dokonce podpořena výstavbou oddělujících zdí poblíž romských sídlišť. Destruktivní opatření tohoto typu musí být okamžitě ukončena.

Řada Romů ve většině evropských zemí i nadále žije v nevyhovujících podmínkách bez topení, tekoucí vody nebo odpadní kanalizace. Zaznamenány byly kritické hlasy ohledně situace Romů v několika lokalitách přímo v kosovské Mitrovici¹ případně v jejím okolí, kde Romové musí už více než deset let žít ve velmi toxickém prostředí.

Romové žijící v neformálních osadách, případně na pozemcích, které nevlastní, stejně jako Romové, kteří žijí v právně uznávaných obydlích, mají v celé Evropě problém se zajištěním uznání nároku na bydlení. Neadekvátní uznání nároku na bydlení přímo způsobuje hrozbu nuceného vystěhování. V některých zemích došlo v posledních letech k nárůstu případů nuceného vystěhování, které se často týkaly stejných migrujících romských rodin s dětmi, a došlo k nim několikrát v rozmezí velmi krátkého časového období. Opakované případy nuceného vystěhování, včetně destrukce majetku v některých západoevropských zemích, byly označeny jako strategie motivace Romů k návratu do země původu, především do Bulharska a Rumunska. V některých případech dokonce došlo ke zničení celých romských sídlišť starých několik století. Nucené vystěhování musí být prováděno pouze v souladu s mezinárodně uznávanými postupy, které mimo jiné definoval také Výbor pro ekonomická, sociální a kulturní práva OSN (Obecné ustanovení č. 7).

Komisař konstatuje, že na některých místech se vše pohybuje v začarovaném kruhu, kdy úřady odmítají vybudovat infrastrukturu s odůvodněním, že romské komunity stejně nemají formální povolení k pobytu a přitom jim povolení k pobytu odmítají vydat s odůvodněním nedostatečné infrastruktury. Komisař proto vyzývá úřady, aby našly způsob řešení těchto konfliktů v souladu s mezinárodními a evropskými standardy v oblasti lidských práv.

Kočovníci jsou také velmi nepřiměřeným způsobem vystaveni diskriminaci při územním plánování v případech, kdy si sami kočovníci nebo jiní jedinci zakoupí soukromý pozemek za účelem odstavení obytných přívěsů a karavanů. Dále jsou diskriminováni v přístupu do kempů, hotelů a/nebo v dalších možnostech dočasného ubytování. Komisař se jasně vyjádřil v tom smyslu, že v zemích, kde existuje migrující populace kočovníků, musí mít místní orgány statutární povinnost poskytnout těmto skupinám jak krátkodobá, tak dlouhodobá parkoviště pro karavany, která budou splňovat všechny základní standardy.

Komisař dále zdůraznil, že je Romům nutné zajistit právo žít v adekvátním bydlení v souladu s mezinárodními právními standardy. Všechny veřejné služby včetně dodávek vody, elektřiny, svozu odpadu a údržby přístupových cest musí být zajištěny také pro romské osady. Výbor

1. Všechny případné odvolávky na území, instituce nebo populaci v Kosovu v tomto textu je nutné chápat v souladu s Rezolucí 1244 (1999) Rady bezpečnosti Organizace spojených národů bez ohledu na statut Kosova.

ministrů Rady Evropy vydal doporučení na zlepšení podmínek bydlení pro Romy a kočovníky v Evropě a vyzval k novelizaci zákonů, vyhlášek a prováděcích předpisů v oblasti bydlení s cílem odstranit všechna ustanovení a administrativní postupy, které vedou k přímé nebo nepřímé diskriminaci Romů.

Přístup k zaměstnání

Problémy týkající se začlenění Romů do trhu práce jsou nesčetné a výsledkem je téměř kompletní vyloučení Romů a kočovníků z možnosti získat v Evropě slušnou práci. Endemická diskriminace v kombinaci s nedostatečným vzděláním prakticky anulují efekt politik zaměstnanosti zaměřených na Romy a kočovníky. I přes pozitivní snahy v některých zemích zůstává míra nezaměstnanosti mezi Romy a kočovníky v Evropě na podstatně vyšší úrovni, než tomu je v případě neromské populace.

V řadě zemí je Romům a kočovníkům upíráno právo na zaměstnání otevřenou diskriminací na základě etnického původu případně na základě předpokládané příslušnosti k romské komunitě nebo ke komunitě kočovníků. Praktické zkušenosti z Evropy také dokazují, že zaměstnání Romové se na pracovišti mnohem častěji setkávají s diskriminací. Diskriminace také zasahuje vzdělané Romy, kterým je znemožňován další kariérní růst. I když je diskriminace v celé Evropě intenzivně vnímána, nejsou k dispozici potřebná data, protože diskriminace na trhu práce často zůstává skrytá. Rasová a etnická diskriminace na pracovním trhu je porušením Evropské sociální charty a Směrnice EU o Rasové rovnoprávnosti. Jedním z opatření, které pomůže vyřešit otázku nezaměstnanosti mezi Romy a kočovníky, je právní pomoc obětem diskriminace při soudních sporech.

Objevují se také problémy s genderovou diskriminací. Zaměstnavatelé v Evropě diskriminují romské ženy jak na základě etnického původu, tak na základě pohlaví. Proto je nutné věnovat zvláštní pozornost romským ženám, které jsou předmětem dvojí diskriminace, s cílem zlepšit jejich socioekonomický statut a zajistit jejich přístup ke vzdělání a zdravotní péči, které jsou základem pro úspěšné získání zaměstnání.

Komisař proto vyzývá k přijetí specifických opatření včetně alokace finančních prostředků na rozvoj programů zaměřených na zvýšení zaměstnanosti a soukromého podnikání v romských komunitách například prostřednictvím specifických vzdělávacích programů.

Právo na nejvyšší dosažitelný standard fyzického a duševního zdraví

Průměrná délka života Romů a kočovníků v celé Evropě je kratší než průměrná délka života neromské a nekočovné populace. Kojenecká úmrtnost mezi Romy a kočovníky je na podstatně vyšší úrovni, než u většinové populace. Mezi největší překážky, které Romům a kočovníkům brání v přístupu ke zdravotní péči, patří nedostatek finančních prostředků na úhradu zdravotního pojištění, případně léčení, chybějící osobní dokumenty a neexistující veřejná doprava ze vzdálených oblastí do míst se zdravotnickými zařízeními.

Poskytovatelé zdravotní péče podle dostupných informací diskriminují Romy, a to i v případě poskytování pohotovostních lékařských služeb. Některé nemocnice pravidelně segregují romské pacienty od neromských pacientů, zvláště pak na porodnických odděleních. V Evropě pracuje ve zdravotnictví pouze mizivý počet Romů či kočovníků. V některých zemích byli Romové zcela vyloučeni ze zdravotnických systémů, protože si nemůžou dovolit platit příspěvky na zdravotní pojištění, případně se registrovat u agentur zprostředkovávajících práci.

Stávající opatření pro zajištění práva na nejvyšší dosažitelný standard fyzického a duševního zdraví musí být aplikována také na Romy a kočovníky v souladu s doporučením Výboru ministrů Rady Evropy z roku 2006. Romům a kočovníkům musí být zajištěna geograficky přístupná a

cenově dostupná zdravotní péče, a to bez jakékoliv diskriminace. Členské státy by se navíc měly zaměřit na oblast preventivní péče a kampaně na zvyšování obecného povědomí mezi Romy a kočovníky, zvláště pak v oblasti sexuálního a reprodukčního zdraví romských žen.

Právo na sociální zabezpečení

Mezi faktory, které negativně ovlivňují přístup Romů a kočovníků k sociálním službám, patří podle dostupných informací diskriminace Romů a kočovníků sociálními pracovníky. Komisaři byly předloženy zprávy o kompletním odmítnutí přístupu k sociálním službám, případně o redukci vyplácených sociálních dávek. Existují také zprávy o diskriminační aplikaci sociálních asistenčních programů (jako například sociální pomoc pro zjištění potřebnosti), používání předpisů a/nebo nařízení, které mají za důsledek vytváření skupin Romů a kočovníků, které nemají nárok na standardní sociální služby, teritoriální segregaci Romů a kočovníků, která má za důsledek ztížený přístup k sociálním službám, nedostatečném informování o sociálních službách v romských komunitách a komunitách kočovníků a řadě dalších překážek. Romové bez státního občanství jsou často také léčeni jinak, než ostatní pacienti. Některé úřady oznámily, že nebudou poskytovat sociální služby „kočovným Romům“. Je proto nutné přijmout opatření, která pracovníkům poskytující sociální služby neumožní diskriminační přístup. Mezi taková opatření je nutné zařadit specifické školení o potřebách Romů a kočovníků v oblasti sociálního zabezpečení. Romům a kočovníkům musí být zpřístupněny informace o stávajících sociálních službách a stejné informace musí být přístupné také migrujícím Romům. Členské státy musí zabránit nepřímé diskriminaci při přijímání legislativních opatření a vyhlášek v oblasti sociálního zabezpečení.

Přístup ke zboží, službám a na veřejná prostranství

Romové a kočovníci se v celé Evropě setkávají s diskriminací v oblasti přístupu ke zboží a službám, které jsou dostupné většinové veřejnosti. K diskriminaci podle dostupných informací dochází například v oblasti přístupu do hotelů, diskoték, restaurací, barů, veřejných plaveckých areálů a dalších rekreačních zařízení, stejně jako v oblasti přístupu ke službám pro drobné podnikatele, jako například k bankovním půjčkám. Ačkoliv jsou vládní programy zaměřené na řešení tohoto typu diskriminace v současné době velmi omezené, příklady z řady členských států Rady Evropy jasně dokazují, že rozhodná akce v této oblasti má svůj význam při identifikaci a boji proti vzorcům chování a praktické rasové diskriminaci Romů. Bylo by proto vhodné ustanovit efektivní a nezávislé orgány pro zajištění rovného přístupu, přičemž v pravomoci takových orgánů by bylo také provádění výzkumů a průzkumů v oblasti diskriminace přístupu ke zboží a službám, poskytování poradenství a podpory poskytovatelům služeb s cílem zajistit správný a rovný přístup ke službám a boj s diskriminací.

Osoby bez státní příslušnosti a nedostatky v oblasti osobních dokumentů Romů

Sociální vyloučení Romů a kočovníků se může ještě zhoršit v důsledku toho, že z administrativního hlediska řada z nich vlastně formálně neexistuje. Jak uvedl Komisař ve svém Komentáři k lidským právům s názvem „Romové bez státní příslušnosti: žádné dokumenty – žádná práva“: „... v Evropě žijí desítky tisíc bez státní příslušnosti. Nemají rodné listy, občanské průkazy, pasy ani další osobní dokumenty. Často jsou jim odpírána základní práva jako například právo na vzdělání, zdravotní péči, sociální pomoc nebo právo volební.“

Přístup Romů k osobním dokumentům a faktickému občanství omezuje řada faktorů, včetně ozbrojených konfliktů a nucené migrace, extrémní chudoby, marginalizace a hlavně nedostatek opravdového zájmu ze strany úřadů vypořádat se a vyřešit tento typ problémů. Tyto problémy jsou ještě zdůrazněny v okamžiku, kdy se Romové ocitnou v situaci nuceného přemístění.

Kromě toho konkrétní důsledky státní politiky jako například zákony omezující dvojí občanství, vytvořily dodatečné překážky, které se dotýkají především Romů. Řada Romů v Evropě je proto bez státní příslušnosti. Nejsou považováni za občany ani jednou ze zemí a často jim jsou odírána základní sociální práva a je jim upírána také svoboda pohybu. Tento problém existuje v řadě evropských zemí, ale nejakutněji se projevuje v zemích Západního Balkánu. Nedostatečná formální administrativní existence ať už v podobě osob bez státní příslušnosti nebo chybějících osobních dokladů, má devastující dopad na schopnosti takových osob požívat svých lidských práv a základních svobod. Vysoký představitel OSN pro uprchlíky (UNHCR) v posledních letech realizoval v zemích Západního Balkánu různé programy s cílem pomoci Romům získat osobní dokumenty. Podobné projekty zahájila také Evropská Unie. Nicméně, bez odhodlání nejvyšších státních představitelů zlepšit podmínky tak, aby momentálně vyloučené osoby získaly přístup k dokumentům například pomocí „amnestií“ pro osoby bez rodného listu nebo podobných opatření, nebudou mít již realizované pilotní projekty (nebo podobné ad hoc projekty) kýžené výsledky a dopady.

Využití svobody pohybu a mezinárodní ochrany uvnitř a vně teritoria státu ze strany Romů a kočovníků

Jen velmi málo evropských států je kočovníkům schopno zajistit opravdovou svobodu pohybu na svém území i přes jasnou judikaturu Štrasburského soudu. Ve skutečnosti je situace taková, že stávající politika ve většině zemí naopak kočovníky odrazuje od toho, aby si vytvářeli pravidelné migrační trasy. V praxi to znamená, že se běžně používají opatření v územním plánu nebo jiná pravidla, která mají kočovníkům nebo kočujícím Romům zabránit v tom, aby pravidelně přijížděli a odjížděli. Práva kočovníků mohou do značné míry omezit dodatečné překážky a regulační rámce. Například ve Francii podléhají kočovníci francouzské národnosti speciální legislativě, která se nevztahuje na další francouzské občany. Jinde zase odmítnutí vydání územního rozhodnutí pro obydlí kočovníků omezuje jejich možnosti využívat vlastní pozemky k uchování tradic. Země s nomádkou, případně napůl usedlou populací musí dodržovat doporučení Výboru ministrů Rady Evropy z roku 2005 o Zlepšování bytových poměrů Romů a kočovníků v Evropě s cílem umožnit Romům a kočovníkům zvolit si svůj vlastní způsob života.

Romové jsou vystaveni diskriminaci také z hlediska rovnoprávného přístupu k ochranným mechanismům v porovnání se zbytkem populace, a to včetně přístupu k azylové proceduře i přesto, že zde existuje velmi vysoké riziko vážného porušení základních lidských práv. V některých zemích je romským žadatelům o azyl poskytnuta určitá forma dočasné ochrany, která jim ale nepropůjčuje statut rezidenta a negarantuje práva. Opakované udělování extrémně krátkého „tolerovaného“ statutu prakticky znemožnilo desítkám tisíc Romů s národností třetí země úspěšnou integraci do hostitelské společnosti. Právo na azyl je uznáno Úmluvou Spojených národů o Statutu uprchlíků (1951) pro všechny uprchlíky bez jakékoliv diskriminace. S romskými žadateli o azyl a interně přesídlenými osobami (IPO) musí být zacházeno stejně, jako s neromskými žadateli o azyl a neromskými IPO.

Řada evropských zemí se uchýlila k vytlačení Romů ze svého území mimo jiné i do Kosova, a to i přesto, že Kosovo není v současné době schopno zajistit podmínky pro udržitelnou reintegraci navrátilců, jak ostatně potvrdily různé zdroje včetně hodnocení Vysokého představitele OSN pro uprchlíky (UNHCR) z listopadu 2009. Komisař se opakovaně postavil proti nucenému a nedobrovolnému návratu Romů, Aškalů a Egyptanů do Kosova. Materiál Výboru ministrů Rady Evropy s názvem *Dvacet doporučení pro nucený návrat* obsahuje standardy procedurálních pojištění, které by členské státy měly respektovat při realizaci nuceného návratu. Tato doporučení jednoznačně deklarují, že kolektivní vyhoštění cizinců je zakázáno.

Svoboda pohybu zboží, služeb, kapitálu a osob patří mezi základní důvody vzniku Evropské Unie. Nicméně, Romům nebylo na rozdíl od neromské populace uplatnění tohoto práva opakovaně umožněno. Snahy vyhnat občany EU v rozporu s evropským právem musí být zastaveny stejně jako další diskriminační opatření s cílem zabránit přístupu na konkrétní teritorium. Komisař dále konstatuje, že zdroje, které členské státy EU vynakládají na repatriace Romů, kteří jsou občany EU, by zcela jistě byly využity lépe, pokud by byly vynaloženy na jejich sociální začlenění.

Účast Romů a kočovníků na veřejném životě a v rozhodovacích procesech

Většina Romů a kočovníků prakticky nemá šanci hlasovat ve volbách především kvůli administrativním překážkám, chybějícím osobním dokumentům, případně kvůli problémům s trvalým bydlištěm. Vlády jednotlivých zemí by proto měly zrušit všechny zákony a směrnice, které diskriminují romské minority z hlediska politického zastoupení. Naopak je vhodné vyvinout větší snahu zajistit větší registraci voličů. A i v tomto případě je důležité zajistit dosah opatření také na ženy.

Až na několik pozoruhodných výjimek Romové většinou chybí ve volených orgánech na místní, regionální, národní a nadnárodní úrovni. Účast Romů v parlamentech evropských států je extrémně omezená. Své zástupce v parlamentu mají Romové pouze v několika málo zemích ve střední a jihovýchodní Evropě. V parlamentech zemí západní Evropy momentálně nejsou zastoupeni žádní Romové. V některých zemích se počet místních volených zástupců, včetně starostů a členů městských rad, v poslední dekádě neustále zvyšoval. Nicméně, i v takových zemích je poměr Romů zvolených do veřejných pozic na místní úrovni extrémně nízký v porovnání s jejich podílem na celkové populaci.

Komisař konstatuje, že vyhrazené posty v takových orgánech přinesly pozitivní výsledky, stejně jako zaměření se na otázky Romů na místní úrovni. Z tohoto hlediska je velmi důležité, aby se zvolení zástupci minoritních skupin aktivně účastnili rozhodovacích procesů, a to i v oblastech, které přímo nesouvisí s národnostními menšinami a nenechali se odsunout do pozice pouhých pozorovatelů.

V některých zemích byly vytvořeny a zavedeny mechanismy podporující rovnoprávnou, přímou a otevřenou komunikaci s Romy. Dále je nutné na všech úrovních podpořit organizované konzultace v souladu s principy reprezentativnosti a transparentnosti uvedených v Komentáři Poradního výboru Rámcové konvence o národnostních menšinách z roku 2008 o Efektivní participaci osob náležejících k národnostním menšinám v kulturním, společenském a ekonomickém životě a ve správě věcí veřejných. Zastoupení Romů a kočovníků ve veřejném životě by bylo možné zásadním způsobem zlepšit, pokud by Romové a kočovníci byli viditelně zastoupeni ve státních službách, a to na pozicích učitelů a v policejních složkách na místní, regionální, ale i národní úrovni. Nicméně v současné době je úroveň zaměstnanosti Romů ve veřejném sektoru velmi nízká, a pokud je jí dosaženo, zůstává téměř bez povšimnutí. Proto je vhodné podporovat vypracování a zavedení speciálních pracovních stáží pro Romy ve státní správě. Jedině tak bude možné zvýšit počet Romů pracujících v rámci státní správy a místní samosprávy.

Komisař věří, že členské státy zařadí inkluzi Romů a kočovníků vysoko na seznam svých priorit. Pokud by se pokračovalo ve vylučování více než 10 milionů lidských bytostí, povede to pouze k nárůstu napětí mezi etniky v Evropě. Členské státy musí přijmout konkrétní kroky pro boj s anticikánstvím a rázně ukončit diskriminaci a marginalizaci. Urgentní nutností je pak zajištění základních lidských práv pro Romy a kočovníky.

Závěry

V letech 2010 a 2011 došlo k výraznému vývoji explicitních závazků evropských institucí v oblasti boje proti vylučování Romů. Štrasburská deklarace Rady Evropy o Romech je politickým impulsem pro přijetí konkrétních opatření v tomto ohledu. Evropský rámec pro Národní romské integrační strategie do roku 2020 je pak dokumentem, po jehož přijetí dlouho volali bojovníci za práva Romů v celé Evropě.

Na druhou stranu se také objevují trendy vyvolávající určité obavy. Evropské instituce velmi opatrně reagovaly na opatření, která evidentně pošlapávala základní práva Romů v Itálii a Francii. Hned v několika klíčových momentech členské státy odmítly výzvy k řešení problému vyloučení Romů a kočovníků v Evropě tím, že otevřeně bagatelizovaly vyjádřené obavy. Tato skutečnost pak do určité míry podkopala snahu zdůraznit význam začlenění Romů a kočovníků. Romové a kočovníci v celé Evropě pečlivě sledují vývoj v této oblasti a velmi dobře si uvědomují, že jakmile si na ně někdo došlápne, v současné době vždy zvítězí síla nad mezinárodním znepokojením. Hluboká skepse v otázce toho, jestli vůbec existuje šance na pozitivní změnu pro Romy a kočovníky – což je mimochodem myšlenka, která je mezi Romy po celém kontinentu už dlouho rozšířená – je neustále posilována tím, jak mezinárodní instituce selhávají v případech potrestání porušování základních práv a svobod ze strany jednotlivých států a ostatních subjektů.

Současně získávají na síle také nové hlasy přicházející z extrémní pravice a zároveň neustále roste odpor k jakékoliv „pozitivní diskriminaci“ Romů a kočovníků. Na řadě míst Evropy jsou takovéto názory pouhou zástěrkou pro názor, že Romové a kočovníci se nikdy nemůžou stát plnými a rovnoprávnými občany Evropy a že budou tolerováni, pouze pokud se stanou poslušnými a v ideálním případě neviditelnými, tj. populací outsiderů nebo pokud se vzdají všech svých vazeb na komunitu Romů a kočovníků, splynou s „většinou“, která je ale jen fiktivní a „asimilují se“.

V současnosti studuje na vysokých školách víc mladých Romů než kdykoliv v minulosti. V některých zemích se profesionálně z řad Romů dostávají na ministerstva, do policejního sboru, případně pracují pro regionální samosprávu. Romové a kočovníci rovněž vydatně přispívají k vývoji jednotlivých sektorů v některých oblastech. To jsou všechno pozitivní výsledky, kterých se podařilo dosáhnout za poslední dekádu. Tento pokrok je svědectvím toho, co je možné, když komunity, legislativci, rodiny a jednotlivci spojí své síly v boji proti nejhlubším formám vyloučení. Nicméně bez pokračujícího a neustále obnovovaného odhodlání jsou tyto výdobytky nesmírně křehké a snadno zvrátitelné. Dosažené výsledky blednou v porovnání s rozsahem a hloubkou vyloučení, které v některých částech romských komunit a komunit kočovníků dnes stále přetrvává.

Nedostatky ve čtyřech „prioritních oblastech“ identifikovaných v Evropském rámci pro Národní Romské integrační strategie do roku 2020 – vzdělání, zdravotnictví, bydlení a zaměstnanost – musí být řešeny bez odkladu. Školení romských mediátorů v oblasti vzdělávání, zdraví a zaměstnanosti iniciované zvláštním zástupcem Generálního tajemníka Rady Evropy pro Romské záležitosti se jeví jako významný krok vpřed tímto směrem. Členské státy musí zajistit, aby vnitrostátní legislativa a postupy byly v souladu s jurisprudencí Evropského soudu pro lidská práva a Evropského výboru pro sociální práva ve všech čtyřech oblastech. Zvláště důležité je pak bezodkladné přesunutí romských dětí do standardního vzdělávacího systému a zajištění potřebných učebních prostor a další podpory, která romským dětem umožní uspět ve vzdělávacím procesu.

Tato zpráva názorně prokazuje vzájemné spojení mezi právem na vzdělání, zdravotní péči, bydlení, zaměstnanost a dalšími lidskými právy a svobodami. Na klíčové priority evropského rámce může a musí být nahlíženo v širším kontextu dalších reformních oblastí, mezi které patří například reforma soudního systému a policie. Národní romské integrační strategie budou úspěšné, jen pokud budou vycházet ze základních lidských práv a budou pokrývat všechny relevantní oblasti začlenění Romů. Situace Romů a kočovníků z hlediska lidských práv musí být řešena jako celek, přičemž jednotlivé oblasti je nutné řešit současně. Pokud to bude možné, je vždy nutné stanovit cíle, které půjdou za hranice čtyři cílů pro romskou integraci v EU, tzn. dále než jen k zajištění vzdělání, zaměstnanosti, zdravotní péče a bydlení.

Okamžitou pozornost si žádá také přetrvávající fenomén rasové diskriminace. Zcela nezbytným a nutným krokem je přijetí a implementace komplexního antidiskriminačního zákona. Členské státy, které tak ještě neučinily, by také měly přijmout Protokol č. 12 Evropské úmluvy o lidských právech, který jednoznačně zakazuje diskriminaci. Národní struktury bojující za rovnoprávnost a snadno dostupné orgány pro řešení stížností by měly hrát významnou roli v nabídce efektivních a dostupných opravných prostředků pro Romy a kočovníky, kteří se stali obětí diskriminace. Kromě odstranění překážek, které Romům zabraňují v uplatňování základních práv a svobod, by členské státy také měly přijmout proaktivní opatření, které Romům a kočovníkům zajistí skutečnou šanci překonat dlouhodobé vyloučení.

Je nutné přerušit začarovaný kruh nuceného vyhoštění Romů z jejich domovů, lokalit či zemí. Jedině tak bude možné dosáhnout plného sociálního začlenění Romů. Aby toho bylo možné dosáhnout, evropské státy musí reálně spolupracovat s romskými organizacemi a občanskou společností a hledat adekvátní řešení. Musí také přijmout způsob života kočovných a polokočovných Romů a kočovníků, který si tyto sociální skupiny samy vyberou.

Problém osob bez státní příslušnosti a problém s chybějícími osobními doklady u tisíců Romů v Evropě musí být neprodleně vyřešen, protože těmto jedincům jsou velmi často odepírána základní práva a svobody, jako například právo na vzdělání, zdravotní péči, sociální pomoc, případně právo volební.

Zvláštní pozornost je nutné věnovat ženám, které se staly obětí nucené a nedobrovolné sterilizace a dále pak obětem obchodu s lidmi.

Strategie zaměřené na inkluzi Romů a kočovníků musí být realizovány za účasti samotných komunit, které se musí podílet na jejich vývoji, implementaci a následném hodnocení. Bez účasti Romů a kočovníků na rozhodovacím procesu nikdy nebude možné dosáhnout zlepšení v jakékoliv zmiňované oblasti.

Především je ale nutné, aby úřady v Evropě jednou provždy vyhlásily boj a skoncovaly se skrytými předsudky a stereotypy – anticikánstvím, které jsou živnou půdou pro diskriminaci a násilí proti Romům a kočovníkům v Evropě. Nastal čas skoncovat s negativním vykreslováním Romů v médiích a v politice. Komisař je přesvědčen o tom, že ve všech relevantních případech je nutné zajistit společné vyšetřování a potrestání jednotlivých a kolektivních případů násilí páchaného na Romech. Bez vymýcení anticikánismu budou všechny snahy a programy na inkluzi Romů marné.

Komisař je dále přesvědčen o tom, že existuje jen jediná cesta: evropské vlády a administrativy musí zvýšit své úsilí při zapojení všech segmentů veřejnosti, aby dosáhly skutečného začlenění všech Romů. V opačném případě Evropa riskuje další etnickou polarizaci a frustraci, která může podněcovat k násilí všechny strany. Snaha zajistit Romům možnost uplatňovat základní lidská práva v praxi může a musí být současností a budoucností celé Evropy.

Komisař vyzývá vlády v Evropě k tomu, aby zintenzivnily a prohloubily své úsilí tak, aby se Romové konečně dočkali rovnoprávné důstojnosti ve společnosti bez jakékoliv diskriminace.